

Λεξιλόγια πεδίων

Το «Άβολο» και «Άξιο» της ποιητικής πολυσημίας

Ποταμόπλοιο, Αίγα, Χώμα, Παντόφλες, Πόδι, Γλώσσα, Οθόνη, Φτερά, Σκοτάδι, Τσιγάρο, Πίστη, Ρε, Θηρίο, Δάσος, Δρόμοι, Μητέρα, Πάθος

Τοπάλη, Δούκας, Στίγκας, Ηλιοπούλου, Αμανατιδής, Παπαδόπουλος, Χιώτης, Ψαρράς, Κολαίτη, Πολενάκης, Άλλος, Μπούκοβα, Λεοντζάκος, Κωτούλα, Γιαννίση, Ζαφειροπούλου, Απέργης

Το παιχνίδι της αντιστοίχισης είναι πρόχειρο και αυθαίρετο. Ενεργοποιεί όμως. Υπάρχει άραγε μια τέτοια λέξη^[1] η οποία ανακαλώντας ως περιεχόμενο της άλλοτε μια αφηρημένη έννοια κι άλλοτε ένα υλικό πράγμα, ίπταται σαν αιθέριο βάρος πάνω από τον ποιητή θυμίζοντας τις πλατωνικές ιδέες; Πώς ο ποιητής οργώνει το υποσυνείδητό του με αυτή λέξη καταφέροντας έναν κόσμο για αυτήν, ένα δικό του εννοιολογικό πάρκο, όπου όποιος διαβάζει σύγχρονη ελληνική ποίηση καλείται να παίξει εντός του και να διατηρήσει το μνημονικό της ίχνος; Κυρίως όμως, κι εδώ θέλω να σταθώ, πώς ο γράφων στίχους γίνεται ποιητής κατά τη διάρκεια της πάλης του με τη λέξη εγγράφοντας σε αυτήν ένα δίκτυο συνδηλώσεων που αντηχούν πολύτροπα πέρα από τη λέξη που τον αφορά. Θα αναποδογυρίσω λοιπόν το παιχνίδι από αναγωγιστικό σε παραγωγικό και διατηρώντας τη διαδικασία εννοιολογικών διασταυρώσεων θα μιλήσω για ποιητικά λεξιλόγια που έχουν χωνέψει και σβήσει τη λέξη μέσα τους. Ο Β. Λαμπρόπουλος επιχειρεί περιγραφικά να δώσει στοιχεία λειτουργίας, συνθηκών, πρακτικών, επικαιρικότητας και πλαισίωσης της επιτέλεσης μιας ποίησης που παράγεται τα τελευταία χρόνια (<https://frmk.gr/2016/06/17/valamprop-leftmelanpoetry/>). Εγώ θέλω να διευρύνω τον όρο *λεξιλόγια*, να μιλήσω για τη φύση της μορφής τους και τις δυνατότητες της αξίας τους.

Δανείζομαι τον όρο *λεξιλόγια* (vocabularies) (<https://sites.pitt.edu/~rbrandom/Texts/Rorty%20on%20vocabularies%20in%20Revisiting%20Rorty.pdf>) από τον Ρόρτι και τη διατύπωσή του πως ο ποιητής είναι ο λεξιλόγιό του, προσθέτοντας, πως οι δυο τους μετέχουν σε αγώνα ελεύθερης πάλης μέχρι φυσικού τέλους τουλάχιστον του ενός εκ των δύο. Περιελίσσονται σε ένα διαρκές γίνεσθαι, το λεξιλόγιο μέσα σ' αυτόν κι αυτός απέναντι στο «δικό» του και άλλα πολλά. Ένας ποιητής εμπλουτίζει τον λεξιλογικό του πλούτο από τα διαβάσματά του αλλά ένα λεξιλόγιο του δυναμώνει. Τα αδούλευτα λεξιλόγια του ξεκινούν ως πληθυντικές δυνατότητες αλλά σε ένα ανάγεται και τον ανάγουν οι αναγνώστες του. Επακόλουθο αυτής της θεώρησης είναι ένα αίσθημα λανθάνουσας επανάληψης όταν διαβάζουμε έναν φτασμένο ποιητή — παρότι υποκλινόμαστε λόγω σοφίας, αισθητικής ή τεχνικής στην ποιητική του σκευή — διότι έχουμε αποκρυπτογραφήσει τον κατασκευαστικό νου ή καλύτερα το οριστικό λεξιλόγιο του.

Το λεξιλόγιο του ποιητή έχει ανάγκη ένα υπόβαθρο πεδίου ή ένα υπόβαθρο ενός άλλου οριστικού λεξιλογίου στο οποίο αναφέρεται προκειμένου να ανοίξει η βεντάλια των συνδηλώσεών του. Αλλιώς αντηχεί η «ψυχή» στο ποίημα κάποιου που συναντήθηκε στο παρελθόν με φιλοσοφικά λεξιλόγια και αλλιώς κάποιου που συναντήθηκε με λεξιλόγια ψυχολογίας, θεολογίας ή δημοσιογραφίας.

Ο Derrida (<https://www.hartismag.gr/hartis-27/diereynhseis/sta-oria-twn-oriwn>) γράφει ένα, μάλλον, όχι τόσο πλούσιο δοκίμιο μιλώντας για το τι συνιστά ποίηση στο *Che cos'è la poesia?* (https://po-et-sie.fr/wp-content/uploads/2018/08/50_1989_p109_112.pdf) https://po-et-sie.fr/wp-content/uploads/2018/08/50_1989_p109_112.pdf (https://po-et-sie.fr/wp-content/uploads/2018/08/50_1989_p109_112.pdf).

Ποιος, ο πολύσημος, *μονοσημαίνει!* Αυτός που μας έμαθε για το συνεχές διαφεύγον νόημα λέει ούτε λίγο ούτε πολύ πως ποίηση είναι ρυθμός και φράση που εντυπώνεται στη μνήμη.

Διαβάζω την ποίηση των ποιητών που ξεχωρίζουν ως κάτι που δεν μαθαίνεται απέξω ακόμα κι όταν περφορμάρεται, παρφουμάρεται ή παρφυμ-αίρεται. Ως κάτι που με βασανίζει διότι πάντα υπολείπομαι των συνδηλώσεών της. Κάτι υποψιάζομαι, ωστόσο, και συνεχίζω.

Τι δένει τους ποιητές που γνωρίζω, και αποτελούν μη γενιά με τα δάνεια που χρησιμοποίησα. Τους δένει πως δίνουν μάχη με τη βάση του λεξιλογίου τους ακόμη και με το υπόβαθρό του. Τα λεξιλόγια τους απολογούνται για τις συνδηλώσεις τους στο υπόβαθρο ενός «οριστικού» λεξιλογίου της αποδεκτής Θεωρίας (επιστημονικά και ανθρωπιστικά πεδία) αλλά και μιας κάποιας άλλης ιδιότυπης, προσωπικής, θεώρησης, μη αποδεκτής, ασαφούς και ρέουσας, ακόμη. Έτσι λοιπόν καταδύονται στα βιβλία τους σε *λεξιλόγια* του εγώ, ιδεών του μεσοπολέμου, πληθυντικότητας της αίγας, αγοραίας απεύθυνσης, ενεργειακής ψυχολογίας, φεμινιστικής δράσης, μηχανοποίησης της

σκέψης, ψηφιακών simulacra, μετά-μεταφυσικών και μετά-ρομαντικών μύθων, γνωσιακής ταυτότητας, αδιεξόδου, φθοράς, θεολογικής αμηχανίας, ζωικής ορμής, λεξικολογικής ανασκαφής, ιστορικής και πολιτισμικής συγχρονίας, επαναρημάτωσης κι αντήχησης (reverberation) της ελληνικής από προηγούμενους αιώνες.

Αυτά κομίζουν, σε σχέση με τους παλιότερους ποιητές, οι νεότεροι που έχω στο μυαλό μου· κομίζουν *νέα λεξιλόγια*. Τα *νέα λεξιλόγια* ωστόσο δεν επικαλούνται πλέον μόνο λεξιλόγια λέξεων που εννοούσε ο Ρόρτι. Επικαλούνται, έστω και ασύνειδα, λεξιλόγια «γλωσσών», κωδικών, πρωτοκόλλων, σχημάτων και αλληλουχιών, από τις συνεχείς ροές ήχου και κυρίως εικόνων εντός των αναριθμητών πρακτικών και εφαρμογών της ψηφιακής ζωής. Πώς όμως γίνονται αντιληπτά κατά τη σημασιοδότηση αυτά; Άλλοτε ως κατασκευαστικά καλούπια για τις γλωσσοπλαστικές προσομοιώσεις του ποιητή κι άλλοτε ως ήδη παρόντα άυλα πολιτισμικά περικείμενα. Ε, και; Για να το πω μονοσήμαντα όπως ξέρω πως μας αρέσει: Όσο πιο πολύσημα αυτά τα λεξιλόγια τόσο καλύτερα. Όσο περισσότερα άλλα λεξιλόγια επικαλούνται τόσο μεγαλύτερη συνδηλωτική ισχύ απελευθερώνουν. Εγώ ωστόσο προτιμώ την επίκληση οριστικών λεξιλογίων λέξεων, σε αυτά δίνω τη μεγαλύτερη αξία για την ώρα. Ωστόσο όσο μεγαλύτερο κύμα πολυσημίας σηκώσουν τα *νέα λεξιλόγια* τόσο συναρπαστικότερο το γλίστρημα στον αφρό τους. Στα make off μπορεί κάποιους να τους συναρπάσει ο κατασκευαστικός νους πίσω από τα λεξιλόγια. Εμένα με συναρπάζει· κι αν με φοβίζει η άβολη εξελικτική του φύση. Έχει εγγραφεί μέσα μου κάτι που όλοι ίσως υποψιαζόμαστε αλλά με ένταση έχει υπογραμμίσει ο Wittgenstein : «λαξέυοντας την κοίτη (τις λέξεις) αλλάζει και η σμίλη (νους)».

Γ.Χ.

[i] Ο Saussure αντιλαμβάνεται τη σημασία ως κάτι *διαφορικό*: αποκρυσταλλώνει διαφορές μεταξύ σημείων. Ισχυρίζεται πως οι έννοιες είναι καθαρά διαφορικές και δεν ορίζονται μονοσήμαντα από το θετικό τους περιεχόμενο αλλά από την αρνητική σχέση τους με άλλους όρους του συστήματος. Το πιο ακριβές χαρακτηριστικό τους είναι ότι αποτελούν αυτό που τα άλλα δεν είναι» (Saussure 1974, 117). Αυτό μας δημιουργεί στον νου την παρομοίωση της *σημασίας* ως μαύρης τρύπας.

Ποιητικά λεξιλόγια, ρεπερτόρια, δίκτυα και παίγνια

Τι κομίζει η ποιητική γενιά του 2000; Ποια είναι η συμβολή της στη λογοτεχνία; Ο Γιώργος Χαντζής δανείζεται ένα όρο του φιλόσοφου Ρίτσαρντ Ρόρτι και απαντά πως κομίζει «οριστικά λεξιλόγια λέξεων» με δικά τους δίκτυα συνδηλώσεων. «Ο ποιητής οργάνει το υποσυνείδητό του» με μία λέξη που του αντιστοιχεί «καταφέροντας έναν κόσμο για αυτήν». Πρόκειται για μια λέξη που «ίπταται σαν αιθέριο βάρος», σαν τις «πλατωνικές ιδέες» πάνω από τον ποιητικό του κόσμο «όπου όποιος διαβάζει σύγχρονη ελληνική ποίηση» καλείται «να διατηρήσει το μνημονικό της ίχνος». Παραφράζοντας τον Ρόρτι, ο συνομιλητής μου συνοψίζει πως «ο ποιητής είναι το λεξιλόγιό του».

Διαβάζοντας όμως τις μεμονωμένες λέξεις που δίνει ως παραδείγματα αρχίζω να αμφιβάλλω. Πάλεψαν ποιήτριες όπως η Γιαννίση (<https://www.hartismag.gr/foibh-giannish>), και η Ζαφειροπούλου (<https://www.hartismag.gr/lenia-zafeiropoulou>), με τις λέξεις *ρε, παντόφλα, βίδα, τσιγάρο ή πόδι*; Μας παραπέμπει κάθε μια από αυτές τις λέξεις στον κόσμο κάποιου ποιητή; Όχι βέβαια! Ο όρος λοιπόν «λεξιλόγιο» είναι πολύ περιορισμένος, και γι' αυτό ο Ρόρτι τον χρησιμοποίησε μόνο για ένα σύντομο διάστημα και τον εγκατέλειψε μετά από το βιβλίο του *Contingency, Irony, and Solidarity* (1989).

Επειδή κι εγώ, όπως και ο Χαντζής, δίνω σημασία στις συνδηλώσεις, θα αντιπρότεινα πως εκείνο που κομίζει κάθε νέα γενιά/τάση/σχολή ποίησης δεν είναι λεξιλόγιο αλλά καινούργια γλωσσικά παίγνια και αντίστοιχες στρατηγικές. Όσες ποιήτριες του αιώνα μας έχω ξεχωρίσει, τις συνδέω με ένα συγγραφικό ιδίωμα, ένα μοναδικό τρόπο να συμμετέχουν επιτυχημένα σε ποιητικά γλωσσικά παίγνια. Όταν σκέφτομαι Μαρουσώ Αθανασίου (<https://www.hartismag.gr/marowsw-athanasioy>), Σίσσυ Δουτσίου, Κατερίνα Ζησάκη, Αριάδνη Καλοκύρη (<https://www.hartismag.gr/ariadnh-kalokyryh>), Βάγια Κάλφα, Λένα Καλλέργη, Κωνσταντίνα Κορρυβάντη (<https://www.hartismag.gr/kwnstantina-korrybanti>), Παυλίνα Μάρβιν (<https://www.hartismag.gr/paylina-marbin>), Γλυκερία Μπασδέκη (<https://www.hartismag.gr/glykeria-mpasdekhe>), Όλγα Παπακώστα (<https://www.hartismag.gr/olga-papakwsta>), ή Πελαγία Φυτοπούλου, ανακαλώ αμέσως μια πολύ ιδιαίτερη γραμματικο-συντακτική στρατηγική και δεξιοτέχνη, όχι ένα λεξιλόγιο. Οι συνδηλώσεις προηγούνται των λέξεων, το δίκτυο των συστατικών του.

Η ποιήτρια και το λεξιλόγιό της δεν «μετέχουν σε αγώνα ελεύθερης πάλης μέχρι φυσικού τέλους τουλάχιστον του ενός εκ των δύο» αλλά σε έναν άλλο αγώνα. Η ποιήτρια είναι μια παίκτρια σε γλωσσικά παίγνια ποίησης (ένα είδος πολιτιστικής πρακτικής) όπου κινητοποιεί στρατηγικά το λεξιλόγιό της για να γίνει δεκτή, να συμμετάσχει, να επικοινωνήσει, να αμφισβητήσει και ίσως και να επικρατήσει. Κομίζει μια εντελώς δική της δεξιοτεχνική χρήση γλωσσικών κανόνων, γι αυτό και το λεξιλόγιο δεν μπορεί να είναι «οριστικό» παρά δοκιμαστικό, ανάλογα με την τακτική της. Η ποιήτρια είναι οι επιδόσεις της σε ένα ή περισσότερα ποιητικά παίγνια της εποχής της.

Θα δώσω ένα μείζον φετινό παράδειγμα. Είναι πεζογραφικό αλλά εκπροσωπεί απολύτως την άποψή μου. Στη σπουδαία σύνθεσή του *Στα ΔΑΣΗ* (2022) ο ποιητής Ιορδάνης Παπαδόπουλος παίρνει τη μία και μοναδική λέξη ΔΑΣΟΣ (με κεφαλαία) και παίζει με αυτή σε μια ιλιγγιώδη γκάμα από γλωσσικά παίγνια (λογοτεχνικά, επιστημονικά, τοπογραφικά, ιστορικά, μουσικά, εξομολογητικά κλπ.) δείχνοντας

πως ΔΑΣΟΣ είναι ένα σημείο (λέξη + νόημα) με το οποίο συμμετέχουμε σε επικοινωνιακές καταστάσεις και όχι κάτι «πραγματικό», το οποίο μπορούμε να επισκεφθούμε και να γνωρίσουμε, ούτε μια «πλατωνική ιδέα». Ο συγγραφέας διευκρινίζει: «Το ΔΑΣΟΣ μεγαλώνει αναπόσπαστα από την αλήθεια των μύθων του, αδιάφορο προς τυχόν αδιάψευστα ντοκουμέντα μου. Η πραγματικότητά του είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με τη φαντασία. [...] Δεν υπάρχει ΔΑΣΟΣ αν δεν υπάρχει κάποιος μύθος. Εξάλλου στη ζωή πρώτα μπαίνει το παραμύθι και μετά σχηματίζονται η έννοια και η ύλη του ΔΑΣΟΥΣ. Μετά, πολύ αργότερα, το αγγίζεις. Πρώτα η μαγεία και το δέσιμο, μετά η ερμηνεία και η εκρίζωση» (σελ. 72-3).

Αυτό που κάνει το βιβλίο μοναδικό δεν είναι το μονολεκτικό λεξιλόγιο (ΔΑΣΟΣ) και οι συνδηλώσεις του αλλά η απaráμιλλη δεξιοτεχνία του Παπαδόπουλου σε πολλαπλά γλωσσικά παιχνίδια (ΔΑΣΗ) στα οποία μας καλεί να συμμετάσχουμε.